

A BIZONYOSSÁG ÍGÉRETE

HEGEDŰS Norbert

Absztrakt

A dolgozat egyik alapvetése, hogy az aktuális problémák nemcsak a téma szintjén jelennek meg a kortárs regényekben, hanem a művek struktúráján és kérdésfelvetésén is nyomot hagynak. Ennek fényében a tanulmány első részében bemutatom, hogyan reflektál Neil Gaiman Amerikai istenek című regénye a „posztmodern állapotra“. Ezután rámutatok, milyen kompetenciákra van szükségünk ahhoz, hogy a figyelmes, szövegközeli olvasás segítségével empirikus olvasókból mintaolvasókká váljunk. A dolgozat második részében rávilágítok, hogy az ezen folyamat során szerzett tudás hogyan hasznosítható a mindennapokban. Véleményem szerint ugyanis a szöveg helyes értelmezése során szerzett kompetenciák segítségével könnyebben felismerhetjük, hogy tudásunk mennyire ki van szolgáltatva a kulturális közegnek, amiben létezünk. A dolgozat záró része az irodalom egyik alapvető, a világot magyarázó és életet értelmező funkciójáról szól, arról a jelenségről, hogyan segítenek ezek a történetek mintákat találni a mindennapi káoszban.

Kulcsszavak: posztmodern, az irodalom funkciói, faktoidok, történetek

A bizonyosság ígérete

Korunk fiataljai számos problémával szembesülnek naponta, melyekre természetesen az irodalmi alkotások is reflektálnak. Az aktuális problémák nemcsak a téma szintjén jelennek meg bennük, hanem a művek struktúráján és kérdésfelvetésén is nyomot hagynak. Az előadásomban bemutatom, hogyan reflektál Neil Gaiman Amerikai istenek című regénye a „posztmodern állapotra“. Rámutatok, milyen kompetenciákra van szükségünk ahhoz, hogy értő olvasókká váljunk, illetve hogy ez a tudás hogyan hasznosítható a mindennapjainkban.

A posztmodern állapot

Azt a tényt ma már senki nem vitatja, hogy az irodalom időtöltésben, illetve szórakozásban betöltött szerepe a töredékére csökkent. Ez elsősorban az elektronikus médiumok elterjedésével magyarázható. Igaz, hogy a netes platformokon újabb olvasási formák jelentek meg (elektronikus könyvtárak, online irodalmi műhelyek stb.), ezek hatása azonban egyelőre elhanyagolható. Az olvasás, mint unaloműzés, sokak életéből kiszorult. Ez a jelenség egyesek szerint káros hatással van a mai fiatalokra, vannak, akik egyenesen katasztrófát jósolnak. Az aggodalmaknak lehet valós alapjuk, de ne feledjük, hogy minden médiatörténeti forradalom hasonló

aggodalmakat váltott ki.¹ A technikai fejlődés ellen ágálni fölösleges, inkább azt vizsgáljuk meg, hogy milyen következményekkel jár mindez az irodalomra nézve, s hogyan csapódott le ez a tapasztalat az alkotásokban.

Az olvasás háttérbe szorulása többek között annak köszönhető, hogy az irodalom bizonyos funkcióit más médiumok vették át. Molnár Gábor Tamás szerint az irodalomnak a történelem során több funkciója alakult ki: 1. a romantika korában az irodalomhoz a képzelőerő magasatos eszménye társult, 2. a polgári társadalom eszménye az irodalmi műveltséget konkrét társadalmi ranghoz kötötte, 3. a huszadik század elején az avantgárd mozgalmak azt akarták, hogy a művészet ne csak utánozza a valóságot, hanem maga váljék valósággá.² Ezzel szemben a „huszadik század második felének irodalmi mozgalmi sokszor éppen a konkrét társadalmi szerep hiányának tapasztalatából indulnak ki, és új lehetőségeket keresnek az irodalmi műalkotás számára.”³ Milyen funkciókkal rendelkezik tehát ma az irodalom? Mielőtt ezt a kérdést megválaszolnánk, vessünk egy pillantást a posztmodern regények szerkezetére.

Az írók észlelték a megváltozott társadalmi közeget és a műveikben a maguk módján reflektáltak is rá. Már a 20. század 50-es/60-as éveiben megjelent egy tendencia, amely adottnak vélte az olvasóközönség csökkenését, és így a szerzők nehezen befogadható, az értő keveseknek szóló műveket írtak. Ezek hangsúlyozták a mű és a közönség közötti távolságot, s „az irodalom társadalmi fontosságát is csekélynek mutatták.”⁴ Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, s a 70-es évektől fogva új tendencia jelent meg. Egyes alkotók igyekeznek olyan műveket írni, melyek egyszerre olvashatóak, megmozgatják az irodalmi hagyomány eszköztárát, ugyanakkor valamilyen társadalmi jelentéssel is elláthatók. Ez természetesen rendkívül nehéz és összetett feladat. Umberto Eco így ír a jelenségről: „A regényes cselekmény újbóli felfedezése miatt sok irodalmi művet a nagyközönség is elfogadott, pedig tulajdonképpen idegenkednie kellett volna olyan avantgárd stílusmegoldásoktól, mint a belső monológ alkalmazása, a metanarratív játék, az elbeszélésbe beleszólo »hangok« sokasága, az időszakvenciacák megbomlása, a stílusregiszterek váltakozása, az egyes szám harmadik és első személyű elbeszélés összekeveredése, illetve a szabad függő beszéd.”⁵ Számos ilyen művet ismerünk, az előadás további részében azonban Neil Gaiman Amerikai istenek című regényére fogok hivatkozni, mint jellegzetes példára.

A posztmodern regények jellemző jegyei

1. A magas- és a tömegkultúra összekapcsolása. Azáltal, hogy a regények szerkezeti felépítése több olvasatot is lehetővé tesz, a mű szélesebb közönséget szólít meg. Umberto Eco a (Charles Jenkstől kölcsönzött) double coding kifejezést használja a jelenség leírására.⁶ Ennek lényege, hogy az adott opus két szinten üzen:

¹ Platón a Phaidroszban amiatt aggódott, hogy az írás feltalálása kártékonyan hat majd az emberi emlékezetre.

² MOLNÁR, Gábor Tamás. 2005. *Világirodalom a modernség után*. Budapest: Hatágú Síp Alapítvány. p. 27.

³ uo. p. 28.

⁴ uo. p. 29.

⁵ ECO, Umberto. 2004. Az intertextuális ironia és az olvasat szintjei, In: ECO, Umberto: *La Mancha és Bábel között*. Budapest: Európa. p. 321.

⁶ uo. p. 319.

egyrészt az érdeklődő, szűkebb, szakmabeli közönségnek, másrészt megszólítja a tágabb értelemben vett közönséget is. A regény egyes kódjai az elit megszólítására, míg más, populáris kódok a nagyközönség megszólítására szolgálnak. Míg pl. az Amerikai istenek esetében az első szintű – empirikus – olvasó figyelmét leköti az izgalmas cselekmény és a főszereplő kalandorozata, addig a vájt fülű olvasó elmerülhet a szöveg számos intertextuális utalásában.

2. *Metafikció, öntükrözés, önreflexivitás.* „Metanarrativitásról akkor beszélünk, amikor a szöveg önmagára, vagy önmaga természetére reflektál, illetve amikor megszólal a szerző, és ő reflektál a saját maga által elmondottakra, sőt, esetleg az olvasót is egyetértésre buzdítja.”⁷ Az Amerikai istenek számos pontján tematizálódik maga az írás, illetve a történetek mesélésének folyamata,⁸ vagyis a könyvön belül megismétlődik az, ami magával a könyvvel történik. Az efféle játékok „azt sejtetik, hogy ha lehetséges, hogy egy képzelet alkotta mű szereplői olvasók, illetve nézők, akkor az is lehetséges, hogy mi, olvasók, illetve nézők fikciók vagyunk.”⁹

3. *Intertextualitás.* Az intertextuális utalások arra a tényre mutatnak rá, hogy a szövegeknek nincs véglegesen kijelölhető határuk, illetve hogy minden szöveg csak más szövegek által válik értelmezhetővé. A jelenség régóta jelen van az irodalomban, de napjainkban különösen hangsúlyos. Jelen példánknál maradván: az Amerikai istenek című regény alapvetése, hogy az istenekről szóló történetek igazak, és az istenek közöttünk élnek. Ezáltal a regény számos mítosz hypertextusaként funkcionál, melyeket figyelembe kell vennünk az értelmezés során. Fontos megjegyezni viszont azt is, hogy mikor Gaiman feleleveníti ezeket a történeteket, nem ragaszkodik a klasszikus sablonokhoz, hanem napjaink legaktuálisabb problémáira reflektál, átír, változtat.

4. *Ironikus és satirikus látásmód.* Szorosan összefügg az intertextualitással. A posztmodern ugyanis minden tisztelet nélkül használja az irodalmi hagyomány anyagát. Gaiman esetében ez azt jelenti, hogy az isteneket nem a szokásos patetikus hangnemben mutatja be, hanem nagyon is esendő lényekként. Szerda csak nagyon távolról emlékeztet a viking mítoszokból ismert Odinra, az olvasó eleinte nem is nagyon hajlandó elhinni, hogy valóban ő az. A regény főszereplője, Árnyék sem tudja eldönteni, hogy Szerda tényleg az-e, akinek mondja magát, vagy csak egy kisstílu csaló. Egy-két villanás, elejtett félmondat sejteti csupán, hogy a kopott felszín alatt sokkal hatalmasabb dolgok lapulnak.

5. A posztmodern regények szerkezetére jellemző továbbá, hogy *a történet lineáris elbeszélését szinte minden esetben megbontja valami.* Vagy az előszó utal az elbeszélés többszörösen áttételes jellegére és időnek való kitettségére (A rózsza neve); előfordulhat, hogy az egymást követő fejezetek más térben és időben játszódnak (Világvége és a keményre főtt csodaország); de az is lehet, hogy egész egyszerűen nem létezik lineáris elbeszélés (Kazár szótár). Az Amerikai istenek esetében a linearitást az egyes fejezetek végén található rövid, flashbackszerű elbeszélések törlik meg. Ezek nem kapcsolódnak szorosan a regény cselekményéhez, de árnyalják a világot, amelyben a történet játszódik. Fontos funkciójuk van tehát: magyarázzák és hitelesítik az elbeszélés terét az olvasó számára.

⁷ uo. p. 318.

⁸ Például Ibis úr feljegyzéseiben és merengéseiben. GAIMAN, Neil. 2003. *Amerikai istenek.* Szeged: Szukits. p. 204.

⁹ BORGES, Jorge Luis. 2009. A Don Quijote apró csodái. In: BORGES, Jorge Luis. *Az örökkévalóság története. Esszék.* Budapest: Európa. p. 234.

Mindezek a szerkezeti változások arra készítették az irodalomtudományt, hogy változtasson eddigi módszerein. Ma már a szerző vagy a mű központi szerepe helyett a figyelem a befogadásra terelődik, arra, hogy milyen kommunikáció megy végbe az olvasó és a mű között. A jelentés nem „létezik”, hanem „létrejön”, méghozzá nem a befogadóban vagy a műben, hanem a kettő között.

Lyotard szerint a „posztmodern állapotra” jellemző, hogy „az egyetemes érvényre törő világmagyarázó elvek egyike sem megbízható. Ez nemcsak a vallásos elbeszélésekre érvényes, hanem a felvilágosult tudomány világ- és társadalommagyarázó elveire, valamint a liberális humanizmusra is – a tudás teljes objektivitásába vetett hit megszűnésével ezek is viszonylagosnak, korlátozott érvényűnek mutatkoznak.”¹⁰ A fenti példák alapján láthatjuk, hogy Neil Gaiman regénye számot vet ezzel a tapasztalattal. Ugyanis azzal, hogy a már mindenki által ismert mítoszokat kiforgatja, új megvilágításba helyezi, felhívja az olvasó figyelmét a történetek időnek, szubjektumnak, értelmezésnek való kitettségére. A jelentés tehát temporális természetű, mivel „a mű-befogadó reláció által létrehozott értelem (...) körülveszi a szöveget és a következő befogadó már ezzel a (...) kiegészített értelemmel együtt érti meg a szöveget. (...) Valószínű, hogy még elvileg sem feltételezhetünk egy tiszta mű-befogadó relációt.”¹¹ A jelentés statikusságának lebontása mellett viszont a regény kíméletlenül leszámol a korábban biztonságot adó vallásos metanarratívával is. A regényben ugyan nincs kimondva, de azzal, hogy Gaiman egyformán hitelesnek tekint minden mítoszt, lényegében mindegyik hitelességét aláássza. Hiszen ha mindegyik mítosz egyformán lehet igaz, akkor mindegyik egyformán hazudik.

Hogyan váljunk értő olvasóvá?

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy egy ilyen összetett szöveg megértése, az egyes értelmezési rétegek feltárása elég komoly szellemi erőfeszítést, többszöri újraolvasást igényel. Minden szöveg kétféle olvasót teremt magának. Az elsőt nevezzük empirikus olvasónak, a másodikat mintaolvasónak.¹² Az empirikus olvasót az érdekli, hogyan végződik a történet. Odaér-e Piroska a nagymamához, hogyan áll bosszút Kárpáthy János Abellinón, illetve ki nyeri végül az Amerika lelkéért vívott csatát az Amerikai istenekben. „Az empirikus olvasók sokféleképpen olvashatnak, nincs törvény, ami megszabná nekik, hogyan olvassanak, így hát a szövegeket gyakran mintegy tárolóként használják saját érzelmeik számára, amelyek eredhetnek a szövegen kívülről, vagy pedig a szöveg váltja ki őket véletlenszerűen.”¹³ Minden szöveg szól viszont egy mintaolvasónak is, akit „szemiotikus- vagy esztéta-olvasónak” is nevezhetünk. Ő egyfajta eszményi típusolvasó, „akinek az együttműködésére a szöveg nem csupán eleve számít, de igyekszik azt meg is teremteni.”¹⁴ E két fogalom párja az empirikus szerző és a mintaszerző. Az empirikus szerző a könyv valódi írója, az Amerikai istenek esetében Neil Gaiman, aki 1960-ban született Angliában és 2002-ben Hugo-díjat és Nebula-díjat nyert a regénnyel. Ő az

¹⁰ MOLNÁR, Gábor Tamás. 2005. *Világirodalom a modernség után*. Budapest: Hatágú Sip Alapítvány. p. 69.

¹¹ BÓKAY, Antal. 2006. *Bevezetés az irodalomtudományba*. Budapest: Osiris. p. 192.

¹² A fogalmak ECO, Umberto. 2007. *Hat séta a fikció erdejében*. Budapest: Európa. c. művéből származnak.

¹³ uo. p. 16.

¹⁴ uo. p. 16.

elemzés szempontjából nem különösebben érdekes. Sokkal izgalmasabb a mintaszerző beazonosítása. A mintaszerző hangja „egy elbeszélői stratégiában nyilvánul meg, utasítások sorozatában, amelyeket fokozatosan kapunk meg, és amelyeket követnünk kell, ha úgy döntünk, hogy mintaolvasók leszünk.”¹⁵

Ahhoz, hogy helyesen értelmezzük a mai regényeket, hogy „mintaolvasóvá” váljunk, szükségünk van bizonyos kompetenciákra. Ezek a technikák viszont nem csak az olvasás során lesznek hasznosak a számunkra, hanem a mindennapi életben is. Az adott szöveg helyes értelmezése ugyanis azt jelenti, hogy megtanuljuk megszerezni a szövegből nyerhető információkat – melyek fontosak és melyek nem – , illetve képesek vagyunk elvonatkoztatni a mindennapi problémáinktól, csak a szövegre koncentrálva. Magyarán értelmezzük a szöveget, nem pedig használjuk. Ez a folyamat olykor meglehetősen bonyolult, de általában sikeres, hiszen „minden titkos üzenet megfejthető, feltéve, ha tudjuk, hogy az üzenet.”¹⁶ A fiktív univerzumok, a regények esetében pedig nem kérdés, hogy van egy üzenet, hiszen a szöveg struktúrája mögött egy szerzői identitás rejlik. De hogyan alkalmazhatjuk ezt a tudást a mindennapokban? Például a valós és a fiktív narrációk megkülönböztetésére.

A mai posztmodern regények igyekeznek éppolyan nyitottak, kiszámíthatatlanok lenni, mint amilyen az élet. Hiszen a mindennapi életünket is sokkal jobban jellemzi a mindenütt jelen lévő bizonytalanság, mint a sziklaszilárd bizonyosság. Ma már nem az jelenti a problémát, hogy hogyan jutunk hozzá egy adott információhoz. Ez sokszor pillanatok alatt megvan. Sokkal komolyabb kihívást jelent a megszerzett információ hitelességének kérdése, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy mi emberek különösen hajlamosak vagyunk rá, hogy a véletlenszerű eseményekhez narratív struktúrát, a nevekhez és adatokhoz automatikusan valamilyen történetet társítsunk.¹⁷ A legfőbb és leggyorsabb információs forrás – az internet – ugyanis tömve van valótlán információkkal és féligazságokkal.

Faktoidok és legendák

Az ember azt hinné, hogy a valós és a fiktív elbeszélés egymástól való megkülönböztetése nem ütközik különösebb akadályokba. Az irodalomtudomány természetes narrációnak nevezi azt az elbeszélést, amely olyan eseményeket ír le, amelyek valóban megtörténtek. Ezzel szemben a mesterséges narráció a fiktív események leírására szolgál. A mesterséges narráció beazonosításában legtöbbször a paratextus segít. Egy cím, egy műfajmegjelölés, a szerző neve alapján a befogadó könnyen eldöntheti, valóságos vagy fiktív történetet olvas-e. Ám a dolgok nem mindig ilyen egyszerűek. „Vegyük például azt a történelmi jelentőségű incidenst, amit Orson Welles okozott 1940-ben azzal, hogy a rádióban bejelentette: Marslakók szállták meg a Földet. Félreértéshez, sőt pánikhoz vezetett az a tény, hogy egyes hallgatók úgy hitték, minden rádióadás természetes narráció, holott Welles azt gondolta, elegendő fikciós jellel látta el hallgatóit.”¹⁸ A probléma abban áll, hogy a természetes és mesterséges narráció ugyanazokat a szerkezeti elemeket használja.

¹⁵ uo. p. 26.

¹⁶ uo. p. 164.

¹⁷ Vö: „Ám Jerome Bruner és más pszichológusok állítják, hogy mindennapi élményeinket mi magunk is történetek formájában dolgozzuk fel, és ugyanúgy működik a Történelem, mint historia rerum gestarum, múltbeli valós események elbeszélése is.” uo. p. 186.

¹⁸ uo. p. 171.

A különbségek meghatározása pedig lehetetlen, mert bármilyen példát ellenpéldák tucatjaival lehet megcáfolni.¹⁹

Ha ehhez még hozzávesszük azt az alapvető emberi tulajdonságot, hogy „a hétköznapi elme hajlamos elhinni bármit, ami pusztán attól az igazság státuszára törhet, hogy sokan kitartanak mellette”,²⁰ beláthatjuk, miért terjednek olyan könnyen a városi legendák és a tévhitek. Egy városi legenda úgy jön létre, hogy egy másolási hiba eltünteti a saját eredetét. Ismert példa a „Nagy Eszkimó Szótár” legendája, amely szerint az eszkimóknak több mint száz szavuk van a különböző hófajták megjelölésére. H. Nagy Péter egy tanulmányában rekonstruálja a történetet: 1911-ben egy híres embertankutató, Boaz, megjegyezte, hogy az eszkimók négy különböző szóval jelölik a havat. Minden egyes forrás, amely idézte Boaz kijelentését, növelte ezt a számot, amíg teljesen el nem felejtődött az információ eredete. Megállapíthatjuk tehát, hogy a „legendaképződés egyben felejtés is, ami a referenciális háttér kioltását eredményezi.”²¹ Különösen érdekes, hogy ezek a legendák annak ellenére fennmaradnak a köztudatban, hogy legtöbbször nyilvánvalóan megcáfolták őket. „A tudományelmélet (...) faktoidoknak nevezi azokat a fantomismereteket, melyek hiányosak vagy egyenesen tévesek.”²² A tudásunk, amivel a világról rendelkezünk, tele van ilyen hiányos ismeretekkel. H. Nagy szerint ennek oka, hogy a kulturális környezetben, amiben létezünk, „ismereteink nagy része másoktól származik, átvett, örökölt anyag, melynek olykor nem is tudunk utánajárni.”²³ A faktoidok mindenki tudásába beépültek, a kérdés úgy hangzik, hogy ki az, aki tudatosítja ezt, és ki az, aki nem. Ahogy már említettem, Gaiman az Amerikai istenekben rámutat a mítoszok időnek/szubjektumnak való kitettségre. Ha ezt az olvasó észreveszi, akkor arra is ráébred, hogy a kulturális örökség, ami tkp. meghatározza a létét, mennyire képlékeny és szubjektív. Ha pedig egy írott szövegben képes észrevenni ezt a mintázatot, már a valóságban is keresni fogja. Hiszen aki tudatában van annak, hogy a tudása mennyire ki van szolgáltatva egy adott kulturális közegnek, a tekintélyeknek stb., az eleve kritikusabban áll hozzá ahhoz, amit hall.

Már említettem, hogy az ember – természetéből fakadóan – történetekké kapcsolja össze a különálló tényeket és adatokat. Ezzel párhuzamosan létezik a történetek kidíszítésére vonatkozó igény is, amely a szexuális szelekcióban játszik fontos szerepet. Vegyünk egy ősközösséget, amely épp a táborúz körül ülve fogyasztja a vacsoráját. Arról folyik a szó, hogy kik ők, milyen a világ, és mi benne az ember helye. Két harcos vitatkozik, a céljaik között pedig a hallgatóságban jelen lévő nők lenyűgözése is szerepel. Az egyik harcos egy tényleges képet vázol fel: az ember halandó, csak úgy maradhat életben az ellenséges világban, ha összefog a fajtársaival. Emellett ki van szolgáltatva a természet erőinek, s halála után nem marad belőle semmi, csak az emléke. A másik viszont azt állítja, hogy az emberek egy hatalmas istenség kiválasztott népe, aki ügyel minden léptükre és megóvja őket a veszélyektől, s a haláluk után magához veszi őket az égi birodalmába.²⁴ Nem

¹⁹ „Meghatározhatnánk például a fikciót úgy, hogy olyan narráció, amelyben a szereplők bizonyos tetteket hajtanak végre vagy bizonyos élményeken esnek át, s ezek a tettek és szenvedélyek egy kezdeti állapotból egy végállapotba juttatják a szereplő helyzetét. Csakhogy ez a meghatározás érvényes lehet egy komoly és igaz történetre is.” uo. p. 173.

²⁰ H. NAGY, Péter. 2010. A hétköznapi elme darwinista kritikája. In. H. NAGY, Péter: *Protézisek*. Dunaszerdahely: NAP Kiadó. p. 127.

²¹ uo. p. 131.

²² uo. p. 136.

²³ uo. p. 137.

²⁴ Geoffrey Miller példáját idézi H. NAGY uo. p. 149.

kérdés, melyik történet vonzóbb a hallgatóság számára. Nyilvánvalóan a második, holott tele van hamis állításokkal és faktoidokkal. Ezek a „kreatív ideológiák” ui. fokozzák „az emberi elme díszítettségét (...), az pedig megkerülhetetlen szerepet játszik a szexuális szelekcióban.”²⁵ Mindezt azért tartottam fontosnak elmondani, mert az Amerikai istenekben van egy jelenet, amelyik kísértetiesen hasonlít a fent idézett szituációra. Az öreg istenek gyűlése előtt Nancy/Anansi megkérdezi Szerdát, ne mondjon-e egy történetet kezdésképpen. „Nem tűnnek túl barátságosnak. Egy történet mindig jól jön, ha meg akarod nyerni őket.”²⁶ Ezután pedig elmond egy rövid mesét, amivel oldja a jelenlévők hangulatát, és reményt kelt bennük egy nehéz döntés előtt.²⁷ Nem lényeges, hogy a történet, amit elmond, igaz vagy sem. Sokkal fontosabb, hogy érdekes legyen, és a hallgatóságból pozitív hatást váltson ki.

Összegzés

Neil Gaiman könyve éppen erről szól. Arról az alapvető emberi szükségletről, hogy történeteket meséljünk egymásnak, és hogy történeteket hallgassunk. Az irodalomértelmezés fogásai segíthetnek nekünk annak eldöntésében, hogy egy épp olvasott/hallott történet igaz-e vagy sem. De Gaiman nem erről ír. Ha igazán figyelmesen olvassuk a könyvét, rájövünk, hogy számára nem fontos az igazság – hiszen nem is biztos, hogy létezik végleges igazság, ahogy a mítoszoknak is ezernyi változata van és a regény szerint mindegyik igaz. Őt csak az érdekli, hogy meséljünk. A történeteknek ugyanis ma is nagyon fontos funkciójuk van, amiről a regény a következőképpen ír: „Elszigeteljük magunkat (és ne feledjük, hogy már az igében is ott van a sziget szó) mások tragédiáitól, azzal, hogy szigetek vagyunk és azzal, hogy ezeknek a történeteknek mind egyforma a szerkezetük. A visszatérő motívum nem változik soha: volt egyszer egy emberi lény, aki megszületett, élte az életét, aztán így vagy úgy meghalt. Tessék. A részleteket mindenki beírhatja a saját tapasztalatai alapján. És a történet ugyanúgy nem eredeti, mint az összes többi és ugyanúgy egyedülálló, mint minden élet. (...) Lássuk csak, nézd azt a kisgyereket, felpuffedt a hasa, legyek nyüzsögnek a szeme sarkában, lába vékony, mint egy csontvázé – könnyebb lesz neked attól, ha tudod, mi a neve, mennyi idős, miről álmodik és mitől fél? (...) Az ilyen gyötrelmes pillanatokat már nem vagyunk képesek elviselni, és a szigeteinken maradunk, ahol nem okozhatnak nekünk fájdalmat. (...) A kitalált történetek segítségével beléphetünk ezekbe a fejekbe, ezekre az idegen helyekre és más szemén keresztül nézhetjük a világot. És megállunk a mesélésben, mielőtt meghalnánk, vagy nem is mi halunk meg, mert nekünk nem esik bántódásunk, aztán lapozunk vagy becsukjuk a könyvet a mesén túli világban, és éljük tovább a saját életünket.”²⁸ Egyfajta világmagyarázó, az életet értelmező, nevelő funkciót fogalmaz meg a fenti részlet. Neil Gaiman más műveiben is visszaköszön ez a gondolat, mely szerint az irodalom, a történetek egyik legfontosabb funkciója az, hogy „elmagyarázzuk magunknak, hogyan működik a világ és hogyan nem.”²⁹

Kísértetiesen hasonló gondolatokat fogalmaz meg Umberto Eco, aki szerint az irodalom egyik legfontosabb funkciója az, hogy kézzelfoghatóvá teszük számunkra a sors (vagy az élet) kérlelhetetlen törvényeinek megváltoztathatatlanágát. „Ezáltal

²⁵ uo. p. 151.

²⁶ GAIMAN, Neil. 2003. *Amerikai istenek*. Szeged: Szukits. p. 89.

²⁷ „Tehát ne feledjétek: csak azért, mert kicsik vagytok, attól még lehetek erősek.” uo. p. 90.

²⁸ uo. 205.

²⁹ GAIMAN, Neil. 1999. Bevezető. In.: GAIMAN, Neil. *Tükör és füst*. Budapest: Beneficium. p. 15.

pedig, akármilyen történetet beszéljenek is el, a mi történetünket is elbeszéljük – ezért olvassuk, ezért szeretjük őket.”³⁰ Ha kellő alázattal értő olvasóivá válunk a szövegeknek, „nemcsak világosan megmondják nekünk, hogy mi az, amit sohasem vonhatunk kétségbe, de a világtól eltérően, teljes tekintélyükkel azt is tudomásunkra hozzák, hogy mit kell bennük fontosnak tartani, és mi az, ami nem szolgálhat számunkra szabad értelmezések kiindulópontjául.”³¹ Minden nagy történet bizonyosságot ígér nekünk és felkínálja az igazságnak egy – igaz csak képzeletbeli – mintáját.

Az előadásom elején bemutattam a posztmodern regények főbb szerkezeti elveit, egy jellegzetes példa, Neil Gaiman Amerikai istenek c. regényén keresztül. Ez után arról beszéltem, hogy a figyelmes, szövegek közeli olvasás segítségével hogyan válhatunk empirikus olvasóból mintaoivasóvá, aki – amellet, hogy élvezi a szöveg olvasását – képes felismerni és értelmezni azt az összetett mintázatot, amit egy ilyen regény közvetít. Végezetül arról beszéltem, hogy az e folyamat során megszerzett tudás hogyan segíthet eligazodni a mindennapokban. Rávilágítva arra, mennyire ki vagyunk szolgáltatva a kulturális közegnek, amiben létezőnk, illetve hogyan találhatunk mintát e történetek segítségével a mindennapi káoszban. Hiszen az irodalom egyik legfontosabb funkciója „értelmet adni a világnak, amiben élünk, egy világnak, amiben kevés a könnyű válasz – már ha akad egyáltalán.”³²

Irodalomjegyzék

- Borges, Jorge Luis. 2009. Az örökkévalóság története. Esszék. Budapest: Európa
Bókay, Antal. 2006. Bevezetés az irodalomtudományba. Budapest: Osiris
Gaiman, Neil. 2003. Amerikai istenek. Szeged: Szukits.
Gaiman, Neil. 1999. Tükör és füst. Budapest: Beneficium
Eco, Umberto. 2004. La Mancha és Babel között. Budapest: Európa
Eco, Umberto. 2007. Hat séta a fikció erdejében. Budapest: Európa
H. Nagy, Péter. 2010. Protézisek. Dunaszerdahely: NAP Kiadó
Molnár, Gábor Tamás. 2005. Világirodalom a modernség után. Budapest: Hatágú Síp Alapítvány

THE PROMISE OF CERTAINTY

Norbert HEGEDŰS

Summary

This paper is based on the hypothesis that the problems of our age are not only present in the topic of contemporary novels, but they also have an effect on their structure. In the first part of the study I demonstrate how Neil Gaiman's novel, the American Gods reflects upon the postmodern condition. I will also present how it

³⁰ ECO, Umberto. 2004. Az irodalom néhány funkciója. In: ECO, Umberto: *La Mancha és Babel között. Irodalomról*. Budapest: Európa. p. 28.

³¹ uo. 14.

³² GAIMAN, Neil. 1999. Gondolatok a mítoszokról. In: GAIMAN, Neil: *Tükör és füst*. Budapest: Beneficium. p. 340.

influences the characters, the structure or the motives. After that I will discover the competencies we need to become Model Readers, not just Empirical Readers. These concepts were introduced in Umberto Eco's *Six Walks in the Fictional Woods*, where he shows how close reading of literary texts helps us to get a more comprehensive understanding of fiction. In the second part of the essay I present some examples how we can use this knowledge in everyday life. I will provide evidence that the competencies acquired during the correct interpretation of a novel can help us to realise how our knowledge is exposed to cultural context that we live in. The last part of the study points out one of the basic functions of literature, according to which we can explain and interpret the world through fiction, since fictional stories help us to identify patterns in everyday chaos that surrounds us.

Keywords: postmodernism, the functions of literature, factoids, stories